

1. Thom Patterson, 'I have to text my rapist': Victims forced to parent with attackers, <http://www.cnn.com/2016/11/17/health/rape-parental-rights/index.html>

Why does Jewish law recognize parental custody of their children?

2. Talmud, Kiddushin 29a

האב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה וללמדו אומנות וי"א אף להשיטו במים

A father is obligated in the following ways for his son: to circumcise him, redeem him, teach him Torah, marry him off and teach him a trade. Some add: to teach him to swim.

3. Rabbi Yisrael Meir Kagan (early 20th century Poland), Mishneh Berurah 343:2

לחנך בניו ובנותיו במצות הוטל עליו כדכתיב חנוך לנער על פי דרכו וכ"ש להפרישם מאיסור דמוטל על האב ויש מאחרונים שסוברין דמצות חינוך מוטל גם על האם:

Training one's sons and daughters in the commandments is a father's duty, as Proverbs 22:6 says, "Train the youth on his path." Certainly, a father must keep them from sinning. Some later authorities contend that the mitzvah of training is incumbent upon the mother, too.

4. Rabbi Moshe Trani (16th century Turkey, Israel), Responsa of Mabit 2:62

מה שאמרו הבת אצל אמה לא בשביל קירוב ואהבת האם לבת יותר מן האב נגעו בה אלא לתיקון הבת תלמוד דרך ארץ עם אמה

The [talmudic] statement that a daughter stays with her mother is not because the mother has greater closeness and love for her. Rather, it is for the benefit of the daughter, so that she will learn appropriate conduct from her.

5. Rabbi Yechezkel Landau (18th century Poland, Prague), Noda b'Yehudah II Even haEzer 2:89

אם אחר הגירושין אין המגרש והמתגרשת בעיר אחת אז הדין שישאר הבן אצל האב אפי' פחות מבן שש כדי לחנכו וללמדו כי בזה לא שייך דברי הרב המגיד...

If the former husband and wife will not live in the same city after the divorce, the law is that the son should stay with the father even when younger than six, to train him and teach him. Here, [the visitation possibilities] noted by Maggid Mishneh are irrelevant...

6. Rabbi Shlomo ibn Aderet (14th century Spain), Responsa of Rashba mis-attributed to Ramban 38

הטעם כדי שתרגיל האם לבת ותלמדה דרך נשים ושלא תרגיל עצמה בפריצות, אבל הבן יותר ראוי להיות אצל האנשים הקרובים שהם ירגילוהו וילמדוהו דרך הלמוד ודרך אנשים יותר מן האם... ולעולם צריך לדקדק בכלל לדברים אלו אחר מה שיראה בעיני ב"ד בכל מקום ומקום שיש בו יותר תיקון ליתומים. שב"ד אביהם של יתומים לחזור אחר תקונן.

The reason [for assigning a daughter to the mother] is for the mother to guide the daughter, teaching her the way of women, and keeping her from accustoming herself to lawlessness. But it is more appropriate for the son to be with male relatives, who will accustom him and teach him the ways of study and of men more than the mother would... In every case, one must be careful in these matters to follow what the court determines will benefit the orphans in each case. The court is the parent of orphans, charged with seeking their benefit.

7. Talmud, Ketuvot 59b

נדרה שלא להניק את בנה... נתגרשה אינו כופה ואם היה מכירה גותן לה שכרה וכופה ומניקתו מפני הסכנה

If a woman vows not to nurse her son... and she is divorced, [the father] cannot force her [to nurse]. And if the child knows her, the father should pay her [to nurse], and compel her to nurse him, to avert danger.

8. Talmud, Eruvin 82a-b

קטן שצריך לאמו יוצא בעירוב אמו עד בן שש

A minor male who needs his mother goes with his mother's *eruv* [*techumin*, rather than his father's] until the age of 6.

9. Rambam (12th century Egypt), Laws of Marriage 21:17

שלמו חדשיו וגמלתו אם רצת המגורשת שיהיה בנה אצלה אין מפרישין אותו ממנה עד שיהיה בן שש שנים גמורות, אלא כופין את אביו ונותן לו מזונות והוא אצל אמו, ואחר שש שנים יש לאב לומר "אם הוא אצלי אתן לו מזונות ואם הוא אצל אמו איני נותן לו כלום." והבת אצל אמה לעולם ואפילו לאחר שש.

When the child matures and is weaned, then if the divorced mother wishes for her son to be with her, we do not separate him from her until he is fully six years old. We compel the father to support him with his mother. After six years, the father can say, "If he is with me then I will support him; if he is with his mother, I will give him nothing." A daughter stays with her mother forever, even after six.

10. Rabbi Vidal of Toulouse (14th century Spain or France), Maggid Mishneh to Laws of Marriage 21:17

ולא מצאתי חיוב בבן ד' וה' שאינו חייב להכניסו למלמד פחות מבן ו'. ואולי נתכוון הרב למה שאמרו "יודע לדבר אביו מלמדו תורה צוה לנו כו" כנזכר פ"א מהלכות תלמוד תורה, ואין זה קושיא שחנך זה אפילו הוא אצל האם יכול הוא לחנכו לפעמים לכשיבא אצלו:

I have not found any [educational] duty for a child of four or five; one need not bring him to a teacher before six... Perhaps Raavad is referring to what Rambam recorded in Laws of Torah Study 1, "When he knows how to speak, his father teaches him 'Moshe commanded us the Torah'", but that is not a question. Even if the child is with the mother, [the father] can train the child occasionally, when visiting.

11. Talmud, Ketuvot 102b-103a

אמר רב חסדא זאת אומרת בת אצל אמה. ממאי דבגדולה עסקינן דלמא בקטנה עסקינן ומשום מעשה שהיה דתניא מי שמת והניח בן קטן לאמו יורשי האב אומרים יהא גדל אצלנו ואמו אומרת יהא בני גדל אצלי מניחין אותו אצל אמו ואין מניחין אותו אצל ראוי ליורשו מעשה היה ושחטוהו ער"ה אם כן ליתני "למקום שהיא". מאי "למקום שאמה"? שמעת מינה בת אצל האם, לא שגא גדולה ולא שגא קטנה.

Mishnah (101b): If a woman marries on condition that her husband will feed her daughter from a prior marriage, and then they are divorced, the husband cannot say, "I will only support her when she lives with me." He must bring the food to the place where her mother lives.

Rav Chisda said: This wording teaches that the daughter stays with her mother.

But perhaps this is only a minor, and she lives with the mother because of a particular event? For we have learned: "If a man dies, leaving a young son with the boy's mother, and the father's heirs say the child should grow up with them, and the mother says her son should grow up with her, then we leave him with his mother, rather than with someone who could inherit from him, because once this happened and [his heirs] slaughtered him on the eve of Rosh HaShanah."

That cannot be; then it would have said, "To the place where [the daughter] is." Saying "To the place where her mother lives" teaches that the daughter stays with the mother, whether older or younger.

12. Rabbeinu Asher (13th-14th century Germany, Spain), Responsum 82:2

לפי שהאם מצויה אצלה בבית יותר מן האב שהוא יוצא למלאכתו ולעסקיו והאם משמרתה ומלמדתה צניעות וארח הנשים. אבל בן שהאב חייב ללמדו תורה ולחנכו למצות צריך שיהא אצל אביו.

Because the mother is around the house more than the father, who goes to his work and business, while the mother watches her, and teaches her *tzniut* and the way of women. But a son, because the father must teach him Torah and train him in mitzvot, must be with his father.

13. Rabbi Avraham Yitzchak Kook (20th century Israel), Ezrat Kohen 57

הוא צריך להיות דבר המסור לבית דין לפי ראות עיני הדיינים, לפי המצב של ההורים, בעניני החיים בכלל ובעניני היהדות בפרט. [Custody] must be given to the court to decide based on the judges' perception, the situation of the parents, and general matters of life, and Judaism in particular.

Best Interests vs. Traditional Rules

14. Talmud, Bava Kama 37a

Rabban Gamliel and his court were the father of orphans.

ר"ג ובית דינו אביהן של יתומין היו.

15. Rabbi David ibn Abi Zimra (15th-16th century Spain, Israel), Responsa of Radbaz 1:263

ראובן שגירש את אשתו ויש לו ממנה בת, והרי היא בת שבעה והיא אצל אמה, וזינתה אמה וילדה מזונת, וכיון שראה ראובן כן רוצה לקחת את בתו מאצלה שלא תלמד מעשה אמה.

תשובה: הדבר ברור שהדין עם ראובן, דהא טעמא דאמרו ז"ל הבת אצל אמה משום דבצוותא דאמה ניהא לה והכא אנן סהדי דלא ניהא ליה בצוותא דאמה. ואפי' תאמר "אצל אמי אני רוצה" אין שומעין לה, דחיישינן שמא תהיה נגררת אחר אמה, וכ"ש שכבר היא בת שבע וטועמות טעם ביאה. וגדולה מזו אני אומר שאפי' לא היה ראובן אביה חי ובאים קרובים לקחת אותם שומעין להם. ולא זו בלבד אלא אפי' אין שם קרובים ב"ד אביהם של יתומים וחייבין להוציאה מעם אמה ולהפקידה בבית אחר מהכשרים כפי ראות עיניהם, מק"ו ממזונם - ואם חייבין לפקח על ממונם, כ"ש על עצמם שלא יצאו לתרבות רעה!

Reuven and his wife divorced, and their 7-year old daughter lives with her mother. The mother has strayed, and has birthed a child from this. Seeing this, Reuven wants to take his daughter from her, lest she learn from her mother.

Answer: It is clear that Reuven is justified, for the Sages said that a daughter should be with her mother because her mother's company is good for her. Here, we can testify that her mother's company is not good for her. Even if she would say, "I want to be with my mother," we would not listen to her, for we are concerned lest she be drawn after her mother – and certainly when she is already seven, and tasting sexuality. More than this: I would say that even if her father Reuven were not alive, and other relatives would come to take her, we would listen to them. And not only this, but even without relatives, the court is the father of orphans, and they are obligated to take her from her mother and place her in the home of those they see to be righteous. It is a logical extension of their duty [to supervise] orphans' property – if they are obligated to look after their property, certainly they must look out for the orphans themselves, lest they follow a wicked path!

16. Rabbi Yosef ibn Migash (11th-12th century Spain), Responsum 71

והראוי שלא יניחו ראובן זה להוציא הבת מאמה אבל תשאר אצלה כאשר הית' בתחלה בפרט מה שנראה מהתועלת וההנאה בזה לקטנה
It would be appropriate not to allow this Reuven to take the daughter from her mother; she should remain with her mother, as she has been from the start, unless we would see profit and benefit for the daughter in switching.

17. Rabbeinu Asher (13th-14th century Germany, Spain), Responsum 87:1

ראובן שמתה אשתו והניחה לו בת קטנה ונתפשר ראובן עם שמעון חמיו שיטול שמעון כל הממון שהגיע לאותה הבת מירושת אמה ע"מ ששמעון יפרנס הבת במאכל ובמשתה וכסות וישיאה לפי כבודה, אם יכולה הבת לבטל הפשרה לכשתגדיל ולתבוע את שלה.
תשובה... ובפרק החובל (פ"ז:) נמי תניא "החובל לבנו קטן יעשה לו סגולה, ומדקתני "יעשה" ולא "יעשו" דהוה משמע בית דין אלמא שאין בית דין נזקקין לקטן שיש לו אב...

Reuven's wife died, leaving behind a minor daughter. Reuven agreed with his father-in-law, Shimon, for Shimon to take all of the assets which the daughter should inherit from her mother, and support the daughter with food, drink, clothing, and suitable marriage. May the daughter cancel the arrangement when she matures, and claim her own?

Answer:... Also, Bava Kama 87b says, "One who wounds his minor son should create a *segulah* [trust]..." And since it says "he should create" and not "they should create", which would have meant the court, we learn that a court does not manage the affairs of a minor if there is a father...

18. Rabbi Shemuel Kalei (16th century Italy, Greece), Mishpitei Shemuel 90

כל דברי הרא"ש סובבים על קוטב אם מה שעושה האב בנכסי בניו הקטנים הוא עשוי בהיותו עושה לטובתם ותקנתם
All of Rabbeinu Asher's words turn on this axis: Is the father acting with his minor children's property in a way that helps and benefits them?

19. Rabbeinu Yehudah, son of Rabbeinu Asher (13th-14th century Germany, Spain), Zichron Yehudah 35

נ"ל שאם האב אינו הולך בדרך ישר שהייבין ב"ד להשתדל לתועלת הקטן.
It appears to me that where the father is not acting properly, the court is obligated to act to benefit the minor.

20. Rabbi Shemuel di Medina (16th century Greece), Responsa of Maharashdam Even haEzer 123

כללא דמלתא כי כל זכות שאז"ל בדבורם הבת אצל האם לעולם לא אמרו כן לחוב לאחריהם... ובזכותה דברו לא בזכות האם כמו שכתב הר"ן הלשון הנז"ל וכן בבן בזכות הבן דברו...

The general rule is that all of the rights the Sages presented in saying "the daughter is with the mother" are not about taking away from others... And they spoke to help the daughter, not the mother, as Rabbeinu Nisim wrote. And regarding the son, they spoke to help the son...

21. Rabbi Mordechai HaLevi (17th century Egypt) Darchei Noam Even haEzer 26

חכמי התלמוד אמרו על הסתם דסתמא דמלתא הבת אצל האם והבן גם כן בקטנותו ואחר כך עם האב או עם קרוביו שאינם ראויים ליורשו שכל זה תיקון הולד על הסתם אבל אם ראו ב"ד שאין בזה תיקון אלא אדרבה קלקול מחזירין אחר תקנתן כפי ראות עיני הדיינין וכל הפוסקים הסכימו בזה שהכל תלוי כפי ראות עיני ב"ד מה שהוא תיקון לולד.

The Talmudic sages spoke generally, saying that in general, the daughter should be with the mother, and the son as well when he is small, and then with the father or with relatives who are not potential heirs. All of this benefits the child, in general. But if the court sees that this is not beneficial, but just the opposite, it is destructive, they seek out the child's benefit based on their assessment as judges. All authorities agree with this, that it all depends on the court's perception of the child's benefit.

22. Rashi to Talmud (11th century France), Ketuvot 65b **יוצא**

ערבה אמו לצפון ואביו לדרום, אמו מוליכתו אצלה ואין אביו מוליכו אצלו שעדיין הוא צריך לאמו ובתרה שדיוהו רבנן אלמא עד שש צריך סיוע מאמו וכשם שהבעל זן אותה כך זן אותו עמה.

If his mother sets her *eruv* in the north, and his father in the south, his mother brings him with her, and his father does not bring him with him, for he still needs his mother and the Sages sent him with her. We see that until the age of six he needs maternal support. Just as the husband feeds her, so he feeds the son with her.

23. Rabbi Moshe Isserless (16th century Poland), Code of Jewish Law Even haEzer 82:7

ודוקא שנראה לב"ד שטוב לבת להיות עם אמה, אבל אם נראה להם שטוב לה יותר לישיב עם בית אביה, אין האם יכולה לכופף שתהי' עמה [The daughter only goes with her mother if] it appears to the court that being with her mother is good for her, but if it appears better to them for her to be with her father, the mother cannot force the daughter to live with her.

24. Rabbi Moshe Lima (17th century Vilna), Chelkat Mechokeik to Code of Jewish Even haEzer 82:10

המעייין בתשובה יראה שהרב לא החליט הדין למעשה רק שכ' שאין הדבר פשוט כ"כ שיהיה הדין עם האם... ולפ"ז מ"ש כאן הרב "אין האם יכולה לכופף" היינו את הבת אינה יכולה לכופף אם אינה רוצה להיות אצל האם, אבל אם הבת שותקת ולא איכפת לה, אף שלב"ד נראה שטוב לה אצל בית אביה, מ"מ יש להתיישב בדבר למעשה אם לעקור מה שאמרו חכמים...

One who looks at Rabbi Isserless' source will see that the author did not conclude this for practice; he only wrote that it is not so simple that the mother receives custody... And so that which Rabbi Isserless wrote, "the mother cannot force," means to force the daughter; if the daughter does not want to be with the mother, she cannot force her. But if the daughter is silent and does not care, then even if the court thinks it would be better for her in her father's house, we must still examine whether to act, uprooting the Sages' principle...

25. Rabbi David ibn Abi Zimra (15th-16th century Spain, Israel), Responsa of Radbaz 1:360

כללא דמלתא שהדבר תלוי כפי ראות ב"ד בין בילדותה בין בקטנותה... וזה דבר מסכים אל הסברא כי כמו שאביה היה יכול לעכב ב"ד אביהם של יתומים.

The principle is that it depends on the court's opinion, whether she is very young or in her minority... This is logical, for just as the father could prevent it, so can the court, as father of orphans.

26. Talmud, Succah 42a

קטן היודע לנענע חייב בלולב להתעטף חייב בציצית לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין יודע לדבר אביו לומדו וקריאת שמע...
Once a child knows how to shake the *lulav*, he is obligated in *lulav*. To cloak himself, he is obligated in *tzitzit*. To protect his *tefillin*, his father purchases *tefillin* for him. When he can speak, his father teaches him Torah and Shema...

27. Professor Daniel Pollack ed., *Contrasts in American and Jewish Law* pg. 169, footnote 666

According to Rabbi Z. N. Goldberg, education in ethical matters and personal qualities takes precedence over teaching Torah ways. He based his opinion on the sages of the musar school, who taught that edification in proper ethics and personal qualities supersedes all other education, not least because only through proper character development can the other aspects of education, such as Torah study and professional training, be acquired and applied properly.

The Child's Preference

28. Rabbi Justice Eliezer Goldschmidt, *Winter v. Barry*, cited in Shochatman footnote 11

הילד הוא בעל הדין, בענין סידורו בזמן הגירושין, והוא בעל הדין אחרי הגירושין, הוא ואין זולתו.

The child is the litigant regarding arrangements made for him at the time of divorce, and he is the litigant after the divorce – he and no other.

29. Rabbi Meir Katzenellenbogen (16th century Italy), *Responsa of Maharam Padua* 53

גם המדקדק שם פרק הנושא ברש"י יכול להפך בזכות כמר יודא זה וז"ל ובת הניזונת מן האחים זנין אותה בבית אמה ואין כופין אותה לדור אצלם עכ"ל. משמע שאם היתומה תרצה להיות אצל האם שאין כופין אותה האחים.

One who reads Rashi Ketuvot 102b carefully could argue in favour of Mar Yuda. Rashi says, "If a daughter is supported by brothers, we feed her in her mother's house, and we do not compel her to live with them." We learn that if she would wish to be with her mother, we would not compel her to be with the brothers.

30. Rabbi Moshe Alshich (16th century Israel), *Responsa of Maharam Alshich* 38

אני אומר שאם הקטן אחר היותו בן ו' ומעלה אומר דניחא ליה בצוותא דאימיה לאו כל כמיניה דאפטרופוס לעכב בידו דאע"ג דמאי דאמרו דפעוטות מו' ומעלה דמקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין היינו היכי דלית להו אפטרופוס לא אמרו אלא בנכסים משום דילמא יבזבו בנכסי אבל בגופו לא שליט אפטרופא לכופו...

I say that if a minor, who is already six and up, says he prefers his mother's company, the guardian is not empowered to prevent this. Granted that they said regarding *pe'utot* that from age six their commerce is valid only in the absence of a guardian, that's limited to property, where there is concern that he might squander his assets. Regarding his person, the guardian lacks the power to compel him...

Consulting psychologists

31. Rabbi Gedaliah Felder (20th century Toronto), *Nachlat Zvi* II pg. 285

והאב דורש שימסרו לו בנו שיהא ברשותו והרופא הפסיכולוגי אומר שטובת הילד מחייבת להשאירו אצל אמו שהוא קשור אליה והוא לא התפתח כראוי, ומוכר שזוהו רצונו האמיתי של הילד ולא רק פרי הסתה מצד האם...

The father asks for his son to be given into his custody, and the psychologist says the good of the child requires that he stay with his mother, to whom he is attached, and he has not yet developed properly. It can be seen that this is the true desire of the child, and not only the fruit of his mother's persuasion...

32. Professor Yechiel Kaplan, **עקרון טובת הילד במשפט הישראלי**

המומחים קובעים את עמדתם לפי הדעות הרווחות בזמננו בעקבות מחקרים בתחום מדעי ההתנהגות. החשיבות שהדיינים מייחסים לחוות הדעת של מומחים משתקפת היטב בפסיקתם.

The experts establish their position based on contemporary views which result from research in behavioural science. The significance which judges assign to the view of these experts is quite visible in their decisions.

Relocation of a custodial parent

33. Rabbi Moshe Trani (16th century Turkey, Israel), *Responsa of Mabit* 1:165

ובנדון זה אם יראה לב"ד שהיא תקנה ליתומים אלו שיעמוד אצל אבי אביהן יכופו אותה שתעמוד בעיר עד הגמל הנער והבן שהוא כבן ה' שנים נראה דבר פשוט שאם תרצה היא לצאת מן העיר שלא תוכל להוליכו עמה כמו שכתבתי וכ"ש להוציאו מא"י לה"ל ויש סכנת דרכים לילד' יותר מן האנשים...

In this case, if the court sees benefit for the orphans in being near their grandfather, they should compel her to remain in the city until the child is weaned. And clearly, she cannot take the five-year-old with her, as I have written. And certainly, leaving Israel for outside of Israel. And there is more danger in travel for children than for adults...

34. Rabbi Gedaliah Felder (20th century Toronto), *Nachlat Zvi* II pg. 287

אע"פ שמצד ההלכה הילדים נמצאים אצל האב או האם, מ"מ יש הזכות להורה השני לבקר הילדים כפי הסדר המתאים או הנקבע ע"י הצדדים או ע"י הבית דין, ובתנאי שיהיו לטובת הילד, או הינוכו.

Although the children are legally assigned to the father or mother, the other parent has the right to visit the children on an appropriate schedule, established by the sides or the court, assuming it benefits the child, or his education.

Bibliography of helpful articles

- Rabbi Michael Broyde, *Child Custody in Jewish Law: A Pure Law Analysis*, http://www.broydeblog.net/uploads/8/0/4/0/80408218/child_custody_in_jewish_law-_pure_law_analysis.pdf
- Rabbi Daniel Feldman, *Child Custody*, <http://www.yutorah.org/lectures/lecture.cfm/713146/rabbi-daniel-z-feldman/child-custody/>
- Rabbi Yitzchok Grossman, Bais haVaad, *Child Custody in Halacha*, <http://www.thehalachacenter.org/journal-links/5776/bamidbar/nasso/child-custody.php>
- Professor Daniel Pollack (ed.), *Contrasts in American and Jewish Law* pp. 158-173
- Sylvan Schaeffer, *Journal of Halachah and Contemporary Society* Volume 6 (1983), *Child Custody: Halacha and the Secular Approach*
- Rabbi Ronald Warburg, *Child Custody: A Comparative Analysis*, <https://www.cambridge.org/core/journals/israel-law-review/article/child-custody-a-comparative-analysis/EEB0DB30A033649F8F2B1C8398038E2C>
- Professor Yisrael Zvi Gilat – לטיבו של השיקול הדתי ההלכתי בסכסוכים שבין הורים - <http://www.daat.ac.il/mishpat-ivri/skirot/55-2.htm>
- Professor Yechiel Kaplan, הישראלי במשפט הילד טובת עקרון, <http://www.daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=222>
- Professor Eliav Shochatman, של קטין ברצונו ההתחשבות, <http://www.netanya.ac.il/Schools/LawSchool/Journal/Documents/13d.pdf>
- Audio: Rabbi Yona Reiss, *Child Custody*, <http://www.yutorah.org/lectures/lecture.cfm/828178/rabbi-yona-reiss/child-custody/>